

ԱՄԱԿ Կ.ՊՈԼԱՒՑ

Առյեւմբերի 18/36

Որպէս զրեցի ձեզ վերջն նամակիս մէջ, «Հայրենիքը ի և ամուսնու այլ շաբաթի առաջը կատարած կանոնական հրամանով. «Արարատ» ի խմբագլուխ շնորհեցաւ նույնական գիր անկողինի մէջ է ցարդ. Սոքա պաշտօնական քննիչն հետ շահնա գաւառին մէջ նարգարնութիւն բանալով, կրցան հաստատել թուրք, յոյն և հայ վլաներով թէ արդարե ծանր հարստահարութիւններ տեղի ունեցած են անդ և թէ իրեանք աւելի թեթև նկարագրած են դայնս իրեանց թերթերի մէջ: Ուստի, հայ խմբագրավետներն նոյնիքը 15/27-ին կոստանդնուպօլիս հասան յալթանակով, իրեանց հետ բերելով մի թուրք հարիւրագետ և երեք դիսուր, զինաւոր հեղինակ այդ հարստահարութիւնների, որպէս զի պատժուին օրինաւորագէս: Տեսնեսք կառավարութիւնն ինչ հատուցում պիտի անէ երեք խմբագիրներին, որք նիւթագէս և բարյացագէս վնասուեցան ճշմարտութիւնն հրատարակելով: Ժողովարդն զեղեցիկ ընդունելութիւն արաւ նոցա:

Հարստահարութիւններն կը շարունակուին տեղի ունենալ Հայաստանի մէջ. այլ մեր խմբագիրներ այժմ չեն համարձակիր պատմել դայնս մի առ մի, զի կը յիշեն երեք խմբագիրների գանակութումն և բանտարկումն:

Ա. Ղ. Եսպամածեանը գրատունին չնորհիւ, կը
սկսենք բաւական կանոնաւորապէս ստանալ Ռու-
միայի մեր հայ եղբայրների հրատարակութիւններն։
Ստացանք նաև «Փորձի» երկրորդ թիւն, ուր մը
գրագէտ, Գրիչ սառագիրով, կը գրադատէր կոս-
տանդուալիսի մի քանի հայ հեղինակների գոր-
ծերն։ Սոցա մէջ մին, պ. Մինաս Զերազ, հոկտեմ-
բերի 30 թուականով մի ընդարձակ պատասխան
հրատարակեց «Փունջի» մէջ, պաշտպանելով իւր
«Գրական փորձեր»։ Պ. Մինաս Զերազ կը գրէ.
«Նախ կը յաշարարեմ ձեզ թէ, ձեր գաղափարին
հավառակ, ես չեմ ստեղծած այն գրական դրու-
թիւնը զոր կը քարոզեմ. ես ձեր գրագէտներէն
փոփ առած եմ զայն, այն հայ գրիչներէն որը
Ռումիայի մէջ փայլած են»։ և կը սկսի ընդարձակ
վեայութիւններ բերել պ. Ս. Նազարեանցի, պ. Գ.
Մուրատեանցի (այժմ Մելքիսեդէկ վարդապետ),
Նորբանդեանցի և պ. Վ. Ալբարէդիսանի դործերէն.
«Եպա, կը յաւելէ գործնականին գալով, կը յայ-
տարարեմ ձեզ թէ, սեռականի կամ արականի
միակերպութիւնը հոչակելով, հետեած եմ ժողո-
վրդային և գրական աշխարհաբարին, մանաւանդ
արևմտեան գաւառալեզուին, որպէս հաստատած
եմ «Գրիչ և սուրբ»*) իս ԺԴ հաստածին մէջ,
թէ, «իլ վերջաւորուած բայերը հողովելիս՝ ի տառը
անփոփոխ պահելով, ոչ միայն հետեած եմ կօս-
տանդուալիսի մի քանի նշանաւոր հեղինակնե-
րն։ այլ և բարարին, պ. Ա. ամբողնացին գրած է
«գերիլոյ, որբիլոյ։ թէ, սիրտի և զլուխի ասելով,

⁴⁾ «Գրական փորձեր»ի հեղինակի առվարդիթն է այս տիտղոսով յօդուած հրատարակել զրաբարեաններին և իւր հակառակորներին գէմ։ Այս տիտղոսով քառասունէ աւելի յօդուած հրատարակած է ցարդ։

ՆԱՄԱԿ ՎԱՆԻ

Հոկտեմբերի

Տիգրանակերտէն մինչև վաս, այսինքն Քիւրդիստանի մէջ գտնված հայաբնակ գիւղերը և քաղաքները վերջին ծայր թշուառութեան մէջ են: Տիգրանակերտէն քայլով հեռացանք մինչև Սաթու գիւղը, որ չորս ժամի չափ տևեց, զի ուրիշ աին պատճառով կարելի չէր ջորեալի ջօրի հեծնել և քաղաքէն դուրս ենել: Մի քանի հայուսումական պարոններ յուղարկաւոր եղան, մեզ մինչև Սաթու գիւղը, ուր գիշերը միասին անցուցինք Կեկեղիխն. մէջ պառկելով ձանապարհին զանազան երգեր երգելով և հրացաններ պարպելով կերթայինք: Այս ուրախութիւնը վերջնա եղաւ, զի Քիւրդիստանի մէջ հայութիւնը այնպիսի վիճակի մէջ տեսանք, որ ոչ իբր հայ և ոչ իբր մարդ կրնայինք ցաւ և միանգամայն զայրոյթ չը զգալ: Արդէն Տիգրանակերտի մէջ սկսած էր ցաւն ու զայրոյթը սրտերս տրորել, երբ Տիգրանի շնչած թատրոնին բեկորները տեսնելէ յետոյ գնացինք և տեսանք մի մզկիթ, որ երբեմն հայ եկեղեցի է եղեր Ա. Թէոդորոս անոնովի: Այդ եկեղեցին մկըրտութեան աւազանը որ պատշ եկեղեցին մէջ դրած է եղեր, այժմ դառնի մօտ մի աեղ դրած, մահմետականները սաքերնին կը լրան մէջը: Ահա այսպէս կանարդմի հայի կրօնը թիւրքաց հայատամէին մէջ: Տիգրանակերտի մէջ մի յունական եկեղեցի ալ թուրքերը մզկիթ արած են, նոյնպէս և ասօրինների մի եկեղեցի Տիգրիսի գետափը շնչված, քանդված է և նրա տեղը պարտէլ է շնչած, որ կը կոչվի Մար Հաննափ պարտէլ:

Այլ սակայն այս ամենով հանդերձ Տիգրանակերտի մէջ դարձեալ հայութիւն կայ: Այն ինչ Քիւրդիստանի հայերը բնաւ հայերէն չեն գիտեր, բացի Քրիստոս բառէն: Ժերիկ և Յոր գիւղերը, ուր միական օր մնացած եմք, ոչ դպրոց ունին ոչ ալ եկեղեցի: ամենն ալ Քիւրդերէն կը խօսին, ոչ թուրքերէն կը հասկանան, ոչ ալ հայերէն: Եւ զի մեղնէն ոմանք ալ Քիւրդերէն չը գիտէինք, համրի պէս նշանացի: Կը խօսէինք ընդհանրապէս:

Ապրանք արտադրացը Սոքա, սրբ ալիքատ հողագործ
ներ են, կառավարութեանը վճարած առատ տուր-
քերէն զատ խրեանց ստացուածները միչտ քիւր-
դերէն կողոպավելի վտանգն ունին. ուստի քիւր-
դերէն գերիները եղած են, քիւրդերը ֆէլլահ
կատեն, հաւաքէն ու հաւաքէն անսան առի:

կասեն հայրելին, որ հողագործ, վիճական առել է:
Որպէս Փէլլահ կը կոչիին Եղիպտոսի մէջ ստորին
կարգի հողագործները: Անա ինչ քաղաքար ու-
նեն քիւրդերը հայրելին վրա: Կառավարութեան
պահապան զօրքերը այս կողմերէն կարին զըր-
կված լինելով, քիւրդերը զօրաց բացակայութե-
նէն օգուտ քաղելով, բացարձակապէս աւաղակու-
թիւններ կանեն ճանապարհներին վրա: Մինչև
խոկ թիւրքաց կառավարութեանը այդ քիւրդերը

անդութիւնը, որ շատ զիներ է տանում: Մնու
է որ օրը հինգ, վեց նոյն նոյն մեռնում: Ոչ ոք ա
ցափի վրա ուշաղրութիւն չէ դարձնում, և այ
պատճառով ժողովովի սասպին դասը մանաւան
ենթարկված է այդ հիւանդութեանը: Թղթակի
հրաւիրում է թէ բժշկական, թէ քաղաքական վա
շտութեան ուշաղրութիւնը այդ ցաւափի երեսով
վրա:

ված լինելով որպէս զի քիւրդերը մեզի չը դիպ-
չեն, զիւղէ զիւլ յանձնարարական զիւրեր հետներս
տառնելով և իրանց ծանօթ մարդիկ ուղեկից առ-
նելով: Կերեի թէ հայերը համեմատաբար քիւրդե-
րուն հետ փոքր թւով լինելով, չեն կարող ընդդիւ-
մադրել քիւրդ աւագակներուն: Հայերը մի գիւղին
մէջ 20—30 առան են, իսկ քիւրդերը հարիսրաւոր
բազմութեամբ կը յարձակվեն նոցա վրա: Եթէ հա-
յերը զիմացրեն ալ, ու մի քիւրդ սպանեն ալ, քիւր-
դերը չարաշար ամբողջ զիւղին վրէժը կը լուծեն: Հայերը անդադար կը քօղպեն կառավարութեանը
բայց անօգուտ, վասն զի ինքն կառավարութիւնը
անգօր է: Հայերին ալ արգելված է զէնք գործա-
ծել և խօսութեամբ կը պատճվեն զէնք ունեցող-
ները: Այսափ հարստահարութիւնների տակ զար-
մանք է որ հայութիւնը կրցեր է ցարդ շարունակ-
վել: Սկերդի մէջ հայերը բնաւ հայերէն չը գիտեն,
այլ արաբերէն կը խօսեն: Եկեղեցին մէջ արաբե-
րէն լեզուով քարոզ կը տրվի և աւետարանն ալ
արաբերէն բացատրութիւնով կը կարդացվի եկե-

⁴⁾ «Գրական փորձեր»ի հեղինակի առվարդիթն է այս տիտղոսով յօդուած հրատարակել զրաբարեաններին և իւր հակառակորներին գէմ։ Այս տիտղոսով քառասունէ աւելի յօդուած հրատարակած է ցարդ։

